סתם ואחר כך מחלוקת הוא ואין הלכה כסתם. תימה נהי נמי דלא חשיב סתם גמור מ"מ אהני הא (ד) דחשיב כרבים וחשיב רבי יוחנן כרבים לגבי רבים ויכול להיות הלכה כמותו דהא ברים מסכת בילה (דף ב. וש"ס) אמרי' גבי שבת סתם לן תנא כר"ש דתנן מחתכין את הדלועין כו' אע"ג דסתם ואחר כך מחלוקת הוא דפליג עליה רבי יהודה דקתני רבי יהודה אומר אם לא היתה נבלה מערב שבת אסורה אלמא דלכל הפחות חשיב ההוא (ה) כרבים לגבי יחיד ושמא גרע טפי כשאין מחלוקת בסמוך דאיכא למימר דהדר ביה רבי מן הסתם ממה שסתם (ו): תיומה

כתיב סרח וכתיב [1]חרם אמר ר' אלעזר בתחלה פירותיה כחרם ולבסוף פירותיה מסריחין ואיבא דאמרי בתחלה מסריחין ולבסוף כחרם כלב דכתיב [2]ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה ויורש משם את שלשה בני הענק [3]חברון עיר מקלט הואי אמר אביי פרוורהא דכתיב [3]ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפונה באחוזתו:

מתני' אחד הבן ואחד הבת בנחלה אלא [3]שהבן נוטל פי שנים בנכסי האב ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם [4]והבנות נזונות מנכסי האב ואינן נזונות מנכסי האם: **גמ'** מאי אחד הבן ואחד הבת לנחלה אילימא דירתי כי הדדי הא תנן [1]בן קודם לבת כל יוצאי יריכו של בן קודמין לבת (סימן נפשם) אמר רב נחמן בר יצחק הכי קאמר אחד הבן ואחד הבת נוטלין בראוי כבמוחזק הא נמי תנינא [2]בנות צלפחד נטלו שלשה חלקים בנחלה חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר ועוד מאי אלא אלא אמר רב פפא הכי קאמר [3]אחד הבן ואחד הבת נוטלין חלק בבכורה הא נמי תנינא [4]ושהיה בכור נוטל שני חלקים ועוד מאי אלא אלא אמר רב אשי הכי קאמר אחד בן בין הבנים ואחד בת בין הבנות אם אמר יירש כל נכסי דבריו קיימין כמאן כר' יוחנן בן ברוקא הא קתני לה לקמן [1]ר' יוחנן בן ברוקא אומר אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימין על מי שאינו ראוי ליורשו אין דבריו קיימין וכי תימא קא סתם לן כרבי יוחנן בן ברוקא סתם ואחר כך מחלוקת היא וסתם ואחר כך מחלוקת אין הלכה כסתם ועוד מאי אלא אלא אמר מר בר רב אשי הכי קאמר אחד הבן ואחד הבת שוין בנכסי האם ובנכסי האב [2]אלא שהבן נוטל פי שנים בנכסי האב ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם **ת"ר** [4]לתת לו פי שנים [5]כאחד אתה אומר פי שנים כאחד או אינו אלא פי שנים בכל הנכסים ודין הוא חלקו

במועטין במקום בנים שהבנים יורשין את הכל. אבל גבי נכסי אב נזונות בתנאי כתובה שכך כתב לאשתו בנן נוקבן דיהוון ליכי מינאי יהון מתזנן מנכסאי עד דתלקחן לגוברין (כתובות נב.): **גמ' דירתון כי הדדי.** בת במקום בן תירש עם הבן: **והתנן.** הלא ירתון כי הדדי: **כן קודם לבת כו'.** והכא לא גרסי' ועוד מאי אלא דהא טובא קא פריך ליה ולא שייך למימר ועוד אלא היכא דפירכא בתרייתא עדיפא מקמייתא: **א"ר נחמן בר יצחק הכי קאמר אחד הבן ואחד הבת.** במקום שאין בן שוין בנחלה ליטול מה שהיה ראוי לאביהן כאילו היה מוחזק לו דבן בנו או בת בתו של אדם יורשין אותו שעומדין בני בנים במקום בנים לירש את הזקן כדנפקא לן [קטו.] מובן אין לו [במדבר כז] עיין עליו ואם אין לו בת עיין עליה אלמא הבן או הבת יורשין את מה שהיה ראוי לאביהן לירש אילו היה קיים: **הא נמי תנינא.** דבנות צלפחד נטלו חלק הראוי לצלפחד אביהן בנכסי חפר ואע"ג דהוה ליה ראוי גבי צלפחד אביהן דאפי' אם מת בחיי חפר קאמרי' דנטלו בנותיו חלק הראוי לו אילו היה קיים דהא לא מפליג תנא דמתני' מידי אלמא בת יורשת את הראוי לאביה במקום שאין בן. והוא הדין דהוה מצי למימר הא נמי תנינא (לעיל דף קטו.) וכל יוצאי יריכו של בן קודמין לבת דמהתם שמעינן דאפי' בת הבן יורשת בנכסי זקן דהיינו ראוי לאביה שהרי מת אביה בחיי זקינה ואפ"ה יורשת זקינה במקום אביה אלא מעודדא דבנות צלפחד ניחא ליה לאקשויי דמעשה רב: **ועוד.** אפי' תאמר דמשום סיפא קתני רישא שדוגה לתת חילוק ביניהן בסיפא מאי אלא היאך מוסב על הראשון הא לא קתני בריש הא ונכסי האב שוין לגמרי בסיפא אלא שבדבר זה יש חילוק בין נכסי האב לנכסי האם שהבן כו' וכיון דריש קאמר דבן ובת שוין לא היה לו לשנות בסיפא חילוק דאב ואם אלא חילוק בין בן לבת והכי ה"ל למיתני אלא שהבן נוטל פי שנים אבל לא הבת והבת ניזונת מן הנכסים אבל לא הבן: ה"ג **ועוד מאי אלא אלא אמר רב פפא כו'.** וכן בבולהו גרסי' תרי זימני אלא: **אלא אמר רב פפא כו'.** לרב פפא נמי קשיא ליה אלא כדלקמן ואיהו לא בא לתרץ האי אלא אבל קושיא קמייתא הא נמי תנינא אתא לתרוצי ולאוקמה בענין אחר דלא תקשי מהתיא מתני' לעיל. ומהתיא מתני' דלקמן דמקשינן לרב פפא מינה אכתי לא הוה מסיק אדעתיה. וכן כולם: **אחד הבן ואחד הבת.** במקום שאין בן נוטלין חלק בכורת אביהן אע"פ שמת בחיי זקינם דכי היכי דירתי חלק פשיטותו הכי נמי ירתי חלק בכורתו וכדפרישית בפירקין דלעיל (דף קטו: ד"ה ושהיה) גבי מתני' דבנות צלפחד והבאתי ראיה מברייתא דבכורות ומגמרת ירושלמי: **הא נמי תנינא.** שהיה לצלפחד בכור ואע"פ שמת בחיי חפר נטלו בנותיו חלק בכורתו עם חלק פשיטותו וכשמת חפר ואח"כ לצלפחד לא היה לריך להשמיענו אחד הבן ואחד הבת שנוטלין חלק בכורה דכיון דמת הזקן בכורתו דאין כאן ראוי כלל וכשמת הבכור אחרי כן פשיטא דירשוהו בניו הן חלק פשיטותו הן חלק בכורתו: **ועוד מאי אלא.** מי דבר עדיין למעלה בנכסי האם דקתמא לאיפלוגי בסיפא בין נכסי האב לנכסי האם: **אחד בן בין הבנים.** ולא אחר בין הבנים דאיהו יכול לעשותו יורש דמתנה הוא על מה שכתוב בתורה ועד שיתן לו בלשון מתנה לא קני כדתנן בפירקין (דף קל.): **בת בין הבנות.** ובן אין לו: **אם אמר יירש כל נכסי דבריו קיימין.** הואיל ובר ירושה הוא במקצת ונפקא לן [שם] מביום שהחילו את בניו [דברים כא] שמנחיל לבניו כל מה שירצה. והיינו דקתני אחד הבן ואחד הבת דיגן שוה שיכול האב להנחיל כל הנכסים לאחד מן האחין או לאחת מן האחיות היכא דאין בן: ופרכינן **כמאן כרבי יוחנן כו' ועוד מאי אלא.** דאפי' אם תאמר שהרבה יש סתם ואח"כ מחלוקת בגמרא שבתחלה רואה את דברי התנא ההוא וסתמן ואח"כ חוזר בו ופירשו ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה מאי אלא: **אחד הבן ואחד הבת.** במקום שאין בן שוין בנכסי האם לירש חלק כחלק: **ובנכסי האב.** שאין חילוק בין נכסי האם לנכסי האב בין לענין ירושת הבנים בין לענין הבנות חוץ משני דברים שיש חילוקין בין נכסי האם לנכסי האב דהיינו בכורה ומזון כדמפרש ואזיל אלא שהבן הזכר נוטל פי שנים בנכסי האב ולא בנכסי האם דלענין ירושת הבן יש חילוק בין נכסי האב לנכסי האם אבל לענין ירושת הבת אין חילוק בין נכסי האב לנכסי האם דאין בת נוטלת בכורה בנכסי האם דאין בת נוטלת בכורה בנכסי דבריו [תנא כא טו] וילדו לו בנים [דברים כא] הבנים בתורה הזאת ואין הבנות בתורה הזאת ועוד חילוק אחר שהבת ניזונת כו' ומיהו הבן שוה לענין מזונות בשניהן שהרי יורש הכל והיכא דאין לו מה לירש אפילו מזונות אין לו כגון בנכסים מועטין דאב: **פי שנים כאחד.** כנגד אחד מן האחין נוטל פי שנים שאם היו חמשה אחין חולקין הנכסים בששה חלקים ונוטל הבכור פי שנים (ב) מהן: **בכל הנכסים.** שנוטל פי שנים בכולן: **ודין הוא.** דפי שנים כאחד שחלקו יהא עם ה' אחין דומה כחלקו עם אחד כשאין שם אלא בכור ופשוט נוטל פי שנים (ג) בכל הנכסים ממה נפשך דפי שנים כאחד הוא וגם פי שנים בכל הנכסים: והיה

עין משפט נר מצוה

מ א מיי' פי"ע מהל' אישות הל' י סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' קיב סעיף ח:

מא ב מיי' פ"ב מהל' נחלות הלכה ז סמג עשין לו טוש"ע מ"מ סי' רפ' סעיף ג ומיי' רעז סעיף טו:

מב ג מיי' שם הל' ח סמג עשין לו טוש"ע מ"מ סי' רעח סעיף ח:

מג ד מיי' שם הלכה ח סמג שם טוש"ע מ"מ סי' רעז סעיף ח:

רבינו גרשום

דומין לחרס. שהיו יבשין: ולבסוף. בזכוחו דומין לחרס והיו משתמרים ואינם נרקבים: כאשר דבר משה. ולא דבר ממש אלא כמו שכתוב בספר משה ויעלו בנגב ויבוא עד חברון זה היה כלב שפירש מעצת מרגלים והיה הולך לחברון לקברי אבות להתפלל לשם: פרוורהא. הכפרים שסביב חברון נתן לו ולא חברון ממש לפי שהיא היתה עיר מקלט: **שים** אחד הבן ואחד הבת לנחלה. כדאמר בגמ': אלא שהבן נוטל פי שנים וכו' והבנות ניזונות מנכסי האב והבנים יחזרו על הפחתים. משום דהכי כתב לה בגן נוקבן דיהוון ליכי מינאי וכו': אילימא דירתי כהדדי. כשוה: והתנן בן קודם לבת. ועוד קושיא אחרת דאפי' כי הדדי ירתיהא דקתני מתני' אלא שהבן נוטל פי שנים היכי מיתוקם הא אמרת אחד הבן ואחד הבת לנחלה דכי הדדי נינהו וליכא להאי טפי מהאי: אמר רב נחמן הכי מיתרצת מתני' אחד הבן ואחד הבת. במקום דליכא בן נוטלת בראוי לאביה כבמוחזק לאביה: הא נמי תנינא. במתני' בנות צלפחד נטלו ג' חלקים חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים (ואע"ג) דאמתי חפר לא היה מוחזק בבני נכסי' ותרתי זמני למה לי. ועוד אפי' מצית למימר דאתא לאשמועי' דבת נוטלת בראוי כבמוחזק הא דקתני מתני' אלא שהבן נוטל פי שנים היכי מיתרץ והא בת במקום דלית בן נוטל פי שנים: אמר רב פפא הכי תריץ. אחד הבן של מת ואחד הבת של מת במקום שאין בן נוטלין בחלק בכורה תחת אביהן: והא נמי תנינא ושהיה בכור נוטל ב' חלקים. ובמקום דלא היה לצלפחד בן נוטלו הבנות ועוד מאי האי דקתני מתני' אלא שהבן וכו' והא בת נמי אי לית בן נוטלת שני חלקים כבן: אמר רב אשי הכי קאמר מתני' אחד הבן בין הבנים. שאם היו לו ו' בנים ואמר מאחד מהן איש פלוני בני יירש כל נכסי הכי נמי לבת בין הבנות אם אמר תירש פלונית כל נכסיי אע"פ שמונע בנות אחרות מירושתו דבריו קיימין הא היינו אחד הבן ואחד הבת שוין בהאי: כמאן. אמרת להא מילתא: כר' יוחנן בן ברוקה. דאמר אם אמר על מי שראוי ליורשו פלוני יטול כל נכסי דבריו קיימין אבל אמר דנכסי יירש כל נכסי במקום בנים לא אמר כלום. והואיל דאמרה ר' יוחנן חדא זימנא למה לך לשנויי מילתא דזמנא אחריתא. וכי תימא משום הכי אצטריך למימר דקא סתם לן תנא דמתני' אחד הבן ואחד הבת לנחלה ו) וכן מוקים לה רב אשי לסתומי דהלכתא כר' יוחנן בן ברוקה והא סתם ואחר כך מחלוקת היא דרבנן פליגי עליה דר' יוחנן בן ברוקה וכל סתם ואחר כך מחלוקת אין הלכה כסתם. ועוד אפי' מצית למימר דסתם לן תנא הלכה כר' יוחנן בן ברוקה דאי הכי נפיל בהא מילתא: מר בר רב אשי אמר הכי קאמר מתני' אחד הבן ואחד הבת. במקום שאין בן שוין בנכסי האם ג) כדאמר לעיל בכל אשר ימצא לו ולא לה: לתת לו. לבכור: פי שנים כאחד שאם היו לו ו' בנים וחלקו הנכסים ב"א חלקים ונוטל הבכור ב' חלקים היינו פי שנים כאחד: אתה אומר פי שנים כאחד או אינו אלא פי שנים בכל הנכסים. דמצי למיטען הבכור פי שנים בכל הנכסים של אבא דבו לי בין בקרקע בין בשאר נכסים: ודין הוא. דלא יהבינן ליה אלא פי שנים כאחד

מסורת הש"ס

ב) מכות י., ג) [בכורות נא.]. ג) [לעיל קטו. כתובות 5.]. ד) [לעיל קטו.]. ה) [שם]. ו) דף קל., ז) [דברים כא]. ח) [סוטה לד.]. ט) [במדבר יג.]. י) [דברים כא]. כ) [בגילה מילתא כמ"ש רשב"ם כאן וע"ע תוס' יומא מד. ד"ה ולגמלא].

תורה אור השלם

1 ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת חרס בהר אפרים מצפון להר געש: שופטים ב ט

2 ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה ויורש משם את שלשה בני הענק: שופטים א כ

3 ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה באחזתו: יהושע כא יב

4 כי את הבכר בן השנואה יביר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה: דברים כא יז

הגהות הב"ח

(א) רש"ם ד"ה כאחד דבר וכו' אלא יכשל עמהן כל"ל ותיבת בהן נמחק: (ב) ד"ה פי שנים וכו' פי שנים כאחד מהן: (ג) ד"ה ודין הוא וכו' ופשוט נוטל פי שנים כאחד הס"ד ואח"כ מ"ה פי שנים בכל הנכסים: (ד) תוס' ד"ה סתם וכו' מ"מ אהני הא סתמא דאיכא: (ה) בא"ד דלכל הפחות חשיב הטוב סתמא כרבים:

מוסף רש"י

פרוורהא. כפרים וחצרים הסמוכות לה ועקרלאות על שמה נתנו לכלב (מכות י.). **ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם.** נכסי מלוג (בכורות נא. ועי' רש"ש שם). **בן קודם לבת.** לאונן קודם לגיגה אחותו לירש את יעקב, וכן כל יוצאי יריכו של לאונן, אם מת לאונן קודמין לגיגה אחותו לירש את יעקב, כגון מת לאונן מונן בנו קודם לגיגה לירש נכסי יעקב, וכן של מונן יבן בנו עד אלף דור כולן קודמין לגיגה (לעיל קטו.). **בנות צלפחד נטלו שלשה חלקים.** ראה לעיל קטו ב. ר' יוחנן בן ברוקא אומר. ראה לקמן קל ב. קכג ב.

ו) נראה דל"ל ואחד הבת לנחלה לפי מה דאוקים רב אשי כו'. ז) חסר כאן וא"ל ואינו נוטל פי שנים בנכסי האם. כדאמר לעיל כו'.

והיה ביום הנחילו את בניו וגו'. כוליה קרא יתירא הוא דהא כתיב בתריה כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים וגו': **ריבתה נחלה.** אלא יטול פי שנים בכל הנכסים היכא דאיכא שנים וג' אחים מנבדו: **ואומר.** לקמן מפרש מאי ואומר. הני קראי בדברי הימים כתיבי: **ולא להתיחש על הבכורה.** לא שיקרא בכור ויתנה לו בכורה לעולם ראובן קרי בכור ישראל אלא ליטול שני חלקים בבכור כדכתיב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי (בראשית מח): **בכורה לדורות.** לו משפט הבכורה (דברים כא): **מה בכורה האמורה ליוסף פי שנים כאחד.** כדלקמן: **שכם אחד על אחיך.** שני חלקים כנגד שני אחין כדלקמן: **זו תפלה.** שהתפלל יעקב על בניו ושזכה לקנות הבכורה מעשו בתפלתו: **ת"ש ובני ראובן בכור ישראל.** וכתיב בהאי קרא ניתנה בכורתו וילפינן בנין אב בכורה מבכורתו דהכי דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן גזירי מילתא בעלמא הוא דלא הייו יודעין מהו חלק בכורה ושמעי' מהתם דפי שנים כאחד כדאמרי' נמי בעלמא (מו"ק דף ה.) דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו עד שבא יחזקאל ופירש וכל בן נכר וגו' לא יבא אל מקדשי וגו' [יחזקאל מד] ואמרינן עד דאתא יחזקאל מאן אמרה אלא גמרא הוי גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא והוא הדין לבכורה: **אימא דיקלא.** קרקע מועט הוסיף לו יעקב ליוסף בשביל בכורה. וה"ה דהוה מצי למיפרך פי שנים בכל הנכסים אלא משום דהא קא חזינן דלא הואי להו נחלה כולי האי דהא קלווחי בני יוסף[ב]: **לראובן ושמעון.** כנגד שני שבטים וכדאמרן [קכב.] לשבטים איתפלג דהייו פי שנים כאחד. והאי דלא קאמר בברייתא ואומר כראובן ושמעון יהיו לי הייו משום דמילתא דפשיטא ליה לתנא יותר מדאי דהאי שכם אחד על אחיך אההוא קרא קאי דכתיב לעיל מיניה כראובן ושמעון יהיו לי ופירושא דההוא קרא הוא הלכך לא חש להזכיר דזיל קרי בי רב הוא: **לבעל הכיר.** יוסף: **יחוס.** יעקב דכתיב ויכלכל את אביו וגו' (בראשית מז): **לסוף העשיר.** יעקב שנאה לידו בכורת ראובן על ידי שמילל יעודי אביו והיה יכול ליתנה לכל מי שירצה: **ואי לאו דאתא ראובן לא הוה מהני ליה ליוסף.** בתמיה. כלומר מה נתן יעקב ליוסף שהרי ממלוק שאר אחין הוסיף לו אבל משלו לא נתן לו כלום דמשלו הוה לו להנותו ולא משל אחרים אלא ודאי משלו נתן לו הן ממונו הן ברכות שברכו[ג] מכולן כגון ברכה שברכו לאפרים ומנשה וידגו לרוב וגו'[ד] שאין עין רעה שולטת בהן וכגון מאל אביך ויעזרך וגו' תהיין לראש יוסף וגו'[ד] הלכך מה שנתן בכורת ראובן ליוסף טעם אחר יש בדבר: **אלא ר' יוחנן רבך לא כך אמר.** דאמרי' בכל דוכתא א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן: **נלאה מרחל.** שתלד רחל את יוסף קודם שתלד לאה את ראובן דליהוי יוסף ראשית אונו דיעקב: **שקדמתה לאה ברחמים.** בתפלה. לקמיה מפרש: **לגיעות דרחל.** לקמיה מפרש: **רכות ממש.** עיניה מוטפות דמעה: **אפצר.** לומר כן: **והלא בנגוחן של נדיקים דבר הכתוב.** לא רצה הכתוב לדבר אלא עקש שמונה אותיות דכתיב אשר איננה טהורה דאיכא י"ג אותיות והוה מצי למיכתב הטמאה דליכא אלא ה' אותיות: **כנגוחן של נדיקים דבר הכתוב.** בתמיה: **אלא אמר רבי אלעזר כו'.** מגיהא דר' אלעזר לא אשכחן שקדמתה לאה ברחמים אלא אליבא דרב: **ארוכות.** גדולות בכהונה ולויה[ה] דלוי יצא ממנה שממנו כהנים ולוים ומלכות מיהודה: **ויפתח את רחמה.** הייו שזכתה לבכורה: **מסר לה.** יעקב סימנין לרחל שתאמר לו בגילה בשבבה: **בעת מיניה אבא אליפא קרויא מר חייא כו'.** משום דאיירי לעיל בבעיא דקראי דיעקב ובניו נקט נמי להך בעיא הכא: **בכללן.** של ישראל כשבאו לגרים אתה מוצא כתוב [בראשית מו] כל הנפש (הבאה ליעקב)[ו] מלריבמה שבעים ובפרטן כשהוא מונה אותן אחד אחד למעלה בפרשה אי אתה מוצא אלא ששים ותשע עם יוסף ושני בניו וכדכתיב בהדיא [שם] כל נפש ששים ושש ומבני לאה חסר דכתיב בכלל דידה שלשים וג' ובפרטם אי אתה מוצא אלא ל"ב: **תיומה.** שנולדו ללאה שתי בנות בכרם אחד: **ואת** לרבות תאומתה: אלא מעתה תאומה היתה עם בנימין דכתיב

חלקו עם אחד וחלקו עם חמשה מה חלקו עם אחד פי שנים כאחד אף חלקו עם חמשה פי שנים כאחד או כלך לדרך זו חלקו עם אחד וחלקו עם ה' מה חלקו עם אחד פי שנים בכל הנכסים אף חלקו עם ה' פי שנים בכל הנכסים ת"ל[1] והיה ביום הנחילו את בניו התורה ריבתה נחלה אצל אחין הא אין עליך לדון כלשון האחרון אלא כלשון הראשון ואומר[2] ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתיחש לבכורה ואומר[3] כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו והבכורה ליוסף נאמרה בכורה לדורות מה בכורה האמורה ליוסף פי שנים כאחד אף בכורה האמורה לדורות פי שנים כאחד ואומר[4] ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי וכי בחרבו ובקשתו לקח והלא כבר נאמר[5] כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני אלא חרבי זו תפלה קשתי זו בקשה מאי ואומר וכי תימא האי לכדר' יוחנן בן ברוקא הוא דאתא ת"ש ובני ראובן בכור ישראל וכי תימא בכורה מבכורתו לא גמרינן ת"ש והבכורה ליוסף וכי תימא יוסף גופיה ממאי דפי שנים כאחד הוה תא שמע ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך א"ל רב פפא לאביי אימא דיקלא בעלמא א"ל עליך אמר קרא[6] אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי: בעא מיניה ר' חלבו מרבי שמואל בר נחמני מה ראה יעקב שנטל בכורה מראובן ונתנה ליוסף מה ראה ובחללו יצועי אביו כתיב אלא מה ראה שנתנה ליוסף אמשול לך משל למה הדבר דומה לבעל הבית שגדל יתום בתוך ביתו לימים העשיר אותו יתום ואמר אהניהו לבעל הבית מנכסי א"ל ואי לאו דחטא ראובן לא מהני ליה ליוסף ולא מדעם אלא ר' יונתן רבך לא כך אמר ראויה היתה בכורה לצאת מרחל דכתיב[7] אלה תולדות יעקב יוסף אלא שקדמתה לאה ברחמים ומתוך צניעות שהיתה בה ברחל החזירה הקב"ה לה מאי קדמתה לאה ברחמים דכתיב[8] ועיני לאה רכות מאי רכות אילימא רכות ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב דכתיב[9] מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה בגנות צדיקים דבר הכתוב אלא א"ר אלעזר שמתנותיה ארוכות[10] רב אמר לעולם רכות ממש ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים שני בנים יש לה לרבקה שתי בנות יש לו ללבן גדולה לגדול וקטנה לקטן והיתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת גדול מה מעשיו[11] איש רע הוא מלסטם בריות קטן מה מעשיו[12] איש תם יושב אוהלים והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה והיינו דכתיב[13] ויראו ה' כי שנואה לאה מאי שנואה אילימא שנואה ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב בגנות צדיקים דבר הכתוב אלא ראה הקב"ה ששנואין מעשה עשו בפניה ויפתח את רחמה[14] ומאי צניעות היתה בה ברחל דכתיב[15] ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה הוא והלא בן אחות אביה הוא אלא אמר לה מינסבת לי אמרה ליה אין מיהו אבא רמאה הוא ולא יכלת ליה אמר לה מאי רמאותיה אמרה ליה אית לי אחתא דקשישא מינאי ולא מנסבא[7] לי מקמה אמר לה אחיו אני ברמאות [א"ל] ומי שרי להו לצדיקי לסגויי ברמאותא אין[13] עם נבר תתבר ועם עקש תתפל מסר לה סימנין כי קא מעיילי לה ללאה סברה השתא מיכספא אחתאי מסרתינהו ניהלה והיינו דכתיב[14] ויהי בבקר והנה היא לאה מכלל דעד השתא לאו לאה היא אלא מתוך סימנים שמסר לה יעקב לרחל ומסרתה ללאה לא הוה ידע לה עד ההיא שעתא בעא מיניה אבא חליפא קרויא מר' חייא בר אבא בכללן אתה מוצא שבעים בפרטן אתה מוצא שבעים חסר אחד אמר ליה תאומה היתה עם דינה דכתיב[15] ואת דינה בתו אלא מעתה תאומה היתה עם בנימין דכתיב

תיומה היתה עם בנימין. ובעלמא[ז] אמרינן תיומה היתה עם כל השבטים: היתה

ואת

ז) ס"ל חלקו עם אחד מן המחצה ה"ג דאם הוא מולק בין ה' אחין וכו'.

ז) ס"ל חלקו עם אחד מן המחצה ה"ג דאם הוא מולק בין ה' אחין וכו'. ח) ס"ל דבא, ג) כ"ל איש יודע ציד. ג) מגילה יג: ע"ש, ד) מהגאון ר' חיקי ס"ל לה מקמאי, ה) ויהושע יז, ע' לעיל קיח.), ו) [בראשית מח], ז) [שם מט], ח) [ל"ל לגיה יעקב הנלאה], ט) [בפלקי דר"ל פרק ל"ו וכנ"ל ס' ויחבן].

תורה אור השלם

1 וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת בֶּן הָאֲהוּבָה עַל פְּנֵי בֶן הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר:
דברים כא טז

2 וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל כִּי הוּא הַבְּכוֹר וּבְחַלְּלוֹ יְצוּעֵי אָבִיו נִתְּנָה בִּכֹרָתוֹ לִבְנֵי יוֹסֵף בֶּן יִשְׂרָאֵל וְלֹא לְהִתְיַחֵשׂ לַבְּכֹרָה:
דברי הימים א ה א

3 כִּי יְהוּדָה גָּבַר בְּאַחָיו וְלְנָגִיד מִמֶּנּוּ הַבְּכֹרָה לְיוֹסֵף:
דברי הימים א ה ב

4 וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי:
בראשית מח כב

5 כִּי לֹא בְקַשְׁתִּי אֶבְטָח וְחַרְבִּי לֹא תוֹשִׁיעֵנִי:
תהלים מד ז

6 וְעַתָּה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי:
בראשית מח ה

7 אֵלֶּה תֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם:
בראשית לז ב

8 וְעֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת וְרָחֵל הָיְתָה יְפַת תֹּאַר וִיפַת מַרְאֶה:
בראשית כט יז

9 מִן הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהֹרָה וּמִן הָעוֹף וְכֹל אֲשֶׁר יִרְמֹשׂ עַל הָאֲדָמָה:
בראשית ז ח

10 וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים:
בראשית כה כז

11 וַיַּרְא יְיָ כִּי שְׂנוּאָה לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָהּ וְרָחֵל עֲקָרָה:
בראשית כט לא

12 וַיַּגֵּד יַעֲקֹב לְרָחֵל כִּי אֲחִי אָבִיהָ הוּא וְכִי בֶן רִבְקָה הוּא וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאָבִיהָ:
בראשית כט יב

13 עִם נָבָר תִּתְבָּר וְעִם עִקֵּשׁ תִּתְפָּל:
שמואל ב כב כז

14 וַיְהִי בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה הִוא לֵאָה וַיֹּאמֶר אֶל לָבָן מַה זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה רִמִּיתָנִי:
בראשית כט כה

15 אֵלֶּה בְנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אֲרָם וְאֵת דִּינָה בִּתּוֹ כָּל נֶפֶשׁ בָּנָיו וּבְנֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ:
בראשית מו טו

הגהות הב"ח

(א) רש"ב ד"ה ולא לאו יכו' שניכו יותר מכולן: (ב) ר"ה אלוקות וכו' ולויה ומלכות דלוי:

מוסף רש"י

מסרתינהו ניהלה. מסרתן ללאה. והוא נגיעות שלא יתפרסם הדבר שמסר לה סימנין (מגילה יג:).

היתה מוחכרת או מושכרת ביד אחרים בכור נוטל פי שנים.

לקמן מוקי לה כרבי לרבנן אין הבכור נוטל פי שנים בשבח שנכנסו נכסים לאחר מיתת אביהן תע"ג דבכור ופשוט שהניח לה אביהן עבד לו בהמה טמאה עובד לזה יום אחד ולזה שני ימים ה"נ לי אי אמר הבכור לו תחלקו לו אטול פי שנים בשבח הרשות בידו והא דלא נקט חכרוה ושכרוה היתומין משום דהשתא אשמעינן חידוש טפי דאע"ג שהיתה חכורה ושכורה בחיי האב לא תשבינן להפרה ראוי ויטול פי שנים: **הבא** במבירי כהונה (ולויה) עסקינן. בכל דוכתא עביד מכירי כהונה מוחזק בפרק כל הגט (גיטין דף נ.) המלוה מעות את הכהן והלוי והיינו טעמא שזהו מתנה מועטת ואסור לחזור בו ואפי' בדברי בעלמא ואע"פ שאם רצה יכול לחזור בו מכל מקום כל כמה דלא הדר הוי כמוחזק ודוקא דאשתחיט בחיי אבוהון הא לאו הכי לא כיון דמת מי יזכה: **וקסבר** מתנות שלא הורמו במי שהורמו דמו. תימה דבסמוך מוקי לה כרבי ובסוף פ"ג דקידושין (דף נח.) אית ליה [2] דלאו כמי שהורמו דמי וי"ל דתנא דהכא לא סבר ליה כרבי אלא בהא דבכור שקיל פי שנים בשבח אי נמי דוקא במתנות דתרומת מעשר אית ליה לרבי דלאו כמי שהורמו דמי אבל מתנות דהכא דזרוע ולחיים שהן ניכרות אית ליה כמי שהורמו דמיין:

[1] ואת בנימין אחיו בן אמו [6] אמר מרגלית טובה היתה בידי ואתה מבקש לאבדה ממני הכי [3] אמר ר' חמא בר חנינא זו יוכבד שהורתה בדרך ולידתה בין החומות שנאמר [2] אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים בעא מיניה ר' חלבו מר' שמואל בר נחמני כתיב [3] ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' מאי שנא כי אתיליד יוסף אמר ליה ראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף שנאמר [4] והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגו' איתיביה [5] ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם אמר ליה דאקריך נביאי לא אקריך כתובי דכתיב [6] בלכתו אל צקלג נפלו עליו ממנשה עדנה ויוזבד וידיעאל ומיכאל ויוזבד ואליהוא וצלתי ראשי האלפים אשר למנשה מתיב רב יוסף [7] ומהם מן בני שמעון הלכו להר שעיר אנשים חמש מאות ופלטיה ונעריה ורפיה ועזיאל בני ישעי בראשם ויכו את שארית הפלטה לעמלק וישבו שם עד היום הזה אמר רבה בר שילא ישעי מבני מנשה אתי דכתיב [8] ובני מנשה חפר וישעי תנו רבנן [7] [א] הבכור נוטל פי שנים בזרוע ובלחיים ובקיבה ובמוקדשין ובשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן כיצד [2] הניח להן אביהן פרה מוחכרת ומושכרת ביד אחרים או שהיתה רועה באפר וילדה בכור נוטל פי שנים אבל בנו בתים ונטעו כרמים אין בכור נוטל פי שנים האי הזרוע והלחיים והקיבה היכי דמי אי דאתי לידי אבוהון פשיטא ואי דלא אתי לידי אבוהון ראוי הוא [5] ואין הבכור נוטל בראוי בבמוחזק [3] הכא במבירי כהונה עסקינן ודאשתחיט בחיי דאבוהון וקסבר [4] מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמו מוקדשין לאו דידיה נינהו בקדשים קלים ואליבא דרבי יוסי הגלילי דאמר ממון בעלים הוא [7] דתניא [9] ומעלה מעל בה' לרבות קדשים קלים שהן ממון בעלים דברי רבי יוסי הגלילי הניח להן אביהן פרה מוחכרת ומושכרת ביד אחרים או שהיתה רועה באפר וילדה בכור נוטל בה פי שנים השתא מוחכרת ומושכרת דלאו ברשותא דמרה דידהו קיימא אמרת שקיל רועה באפר מיבעיא הא קא משמע לן דמוחכרת ומושכרת דומיא דרועה באפר מה רועה באפר שבחא דממילא קא אתי ולא קא חסרי בה מזונא אף הורמו כמי שהורמו דמיין כדנפקא לן התם מוזה יהיה משפט הבכורים [דברים יח] מלמד שהמתנות דינן להוליאן בדיינין מי אתו לידיה בטבלייהו כדמפרש התם וה"ג כיון דאשתחיט בחיי אבוהון והן מכירין של כהן זה ומרעיו ואוהביו אע"פ שעדיין לא הופרשו הרי הם כאילו בתו לידו שאלו אוהביו גמרו ומקנו לו המתנות כשהן עדיין בתוך הבהמה ודמי כמי שהוחזק בהן בחיי דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין ויטול בהן בכור פי שנים והשתא ליכא למיפרך פשיטא דהשתא אשמעינן טובא דאע"פ שלא הורמו כמי שהורמו דמיין: **מוקדשין לאו דידיה נינהו.** כגון חטאות ואשמות מחיים קדשי ה' נינהו ויש בהן מעילה כל זמן שלא נשחטו אבל שלמים אין בהן מעילה כדדרשינן [תו"כ ויקרא פרק כ] קדשי ה' [ויקרא ה] קדשים המיוחדים שיכול לאכלן אינם שלו כדתנן בפ"ג דקדושין [דף נב:] המקדש בחלקו בין בקדשי קדשים בין בקדשים קלים אינה מקודשת דמשלחן גבוה קא זכו. ומשני בקדשים קלים ומחיים להוי ממונו לרבי יוסי הגלילי ומיהו לאחר שחיטה לא כדאמרינן בפרק ראשון דב"ק [דף יב:] כי אמר ר' יוסי הגלילי מחיים אבל לאחר שחיטה דכי קא זכו משלחן גבוה קא זכו לא אמר: **דאמר ממון בעלים הם.** לכל דבר אף לקדש את האשה: **ומעלה מעל בה'.** וכתב בעמיתו בפקדון וגו' וכתב בה ונשבע על שקר וחזר והודה והביא את אשמו: **לרבות קדשים קלים.** להתחייב עליהם אשם גזילות אם כפר בהן ונשבע והודה כשאר גזל ממון שהרי ממונו הן שהבשר והעור שלו ואין לגבות בהן אלא לאמורים ולכהן חזה ושוק. ובה' ובעמיתו קדשים דהיינו שלמים שהאמורים לשם הבשר לבעלים. והן מעילה דהכא אינו אלא לשון שינוי וכן הוא אומר (דה"ב כו) וימעל בה' אלהיו וכן בסוטה הוא אומר (במדבר ה) אם איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל בתורת כהנים [ויקרא פרשה יא] דהא מעילה ממש ליכא בשלמים כדפרישית דממעטינן להו בתורת כהנים מדכתיב קדשי ה' בנהנה מן ההקדש גבי מעילה: **דלאו כרשותיה.** דאב קיימא: **רועה באפר.** דהוי מוחזק מיבעיא: **מה רועה באפר שבחא דממילא.** מעשב השדה: אף

באפר. וברשותו קיימא מיבעי: הא קמ"ל. דלא משום האי טעם שקיל דברשותי' קיימא דמוחכרת ומשכרת לא קיימא ברשותי' אלא אמרינן מוחכרת ומושכרת לא חסרי בה יתמי מזוני דחוכר ושוכר יהבי להם מזוני משום הכי בכור נוטל בהן פי שנים:

ואם. ריבוי הוא: **מרגלית עובה.** טעם יקר בעיני כמרגלית שלא הייתי רוצה לגלות. ומעיקרא לחדודי הוא דבעי: **לאבדה ממני.** כלומר לגלותה לאחרים. ולחבב הטעם היה אומר כן: **זו יוכבד.** ולכך לא פרט הה שהרי עדיין לא יצאה לאויר העולם אלא עובר במעי אמה היתה בכמיסת למלרים: **מאי שנא.** דלא רצה לשוב לבית אביו עד שנולד יוסף: **ויכם דוד.** בעמלק כשפשטו על צקלג והגו נשי דוד מיירי בספר שמואל. והא דוד מיהודה הוה ולא מיוסף ונפל זרעו של עשו בידו דעמלק היה בן אליפז בן עשו ואתה אמרת שאינו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף והלא גם ביד שאר שבטים נמסר ואמאי קאמר קרא ובית יוסף להבה טפי משבט יהודה: **דכתיב.** בדברי הימים בלכתו אל צקלג להלחם בעמלק: **נפלו עליו כו' ראשי האלפים אשר למנשה.** לפי שנשתתפו עמו ממנשה דהיינו משבט יוסף לכך נפלו בידו: **מבני שמעון וגו' ויכו את שארית הפלטה לעמלק.** אלמא ביד בני שמעון נמי נפלו ואתה אמרת שאין נמסר אלא ביד זרעו של יוסף: **בכור.** בן כהן: **נוטל** (א) **כזרוע פי שנים כו'.** לקמן מפרש לה: **ובמוקדשים.** לקמן מפרש לה: **ששבחו.** מעצמן כילד הניח כו': **מוחכרת.** למחצית שכר: **מושכרת.** בדבר קצוב עד זמן פלוני: **באפר.** אמו אלא חסרי מזוני דלקמן: **וילדה בכור נוטל פי שנים.** בהאי ולד הואיל ושבחא דממילא הוא ודמי כאילו הוחזק בו אביהן: **אבל בנו בתים.** דהאי שבחא על ידי היתומים עצמן הוא ולאו ממילא לא קא שקיל פי שנים: **ראוי הוא.** דלא דמי לשבחא שהשביחו הנכסים הכיון דהוי אבוהון מוחזק בנכסים והן עצמן הושבחו כמי שהוחזקו בשבח דמי אבל הכי מתנות לא זכה (ב) אביהן כלום מחיים וכולן הוו שבח: **ה"ג כמבירי כהונה עסקינן.** שאנשי העיר קרובים ומכיריו של כהן זה ומזכין לו זיכוי גמור במתנות בהמותיהן מיד כשנשחטו קודם שהופרשו מן הבהמה: **ודאשתחיט בחיי אבוהון.** ודמי כמאן דאתו לידיה בטבלייהו דאמרי' בשחיטת חולין בפ' הזרוע (דף קל:) דקני להו כהן אי אתו לידיה בטבלייהו דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין כדנפקא לן התם מוזה יהיה משפט הבכורים [דברים יח] מלמד שהמתנות דינן להוליאן בדיינין אי אתו לידיה בטבלייהו כדמפרש התם וה"ג כיון דאשתחיט בחיי אבוהון והן מכירין של כהן זה ומרעיו ואוהביו אע"פ שעדיין לא הופרשו הרי הם כאילו בתו לידו שאלו אוהביו גמרו ומקנו לו המתנות כשהן עדיין בתוך הבהמה ודמי כמי שהוחזק בהן בחיי דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין ויטול בהן בכור פי שנים והשתא ליכא למיפרך פשיטא דהשתא אשמעינן טובא דאע"פ שלא הורמו כמי שהורמו דמיין: **מוקדשין לאו דידיה נינהו.** כגון חטאות ואשמות מחיים קדשי ה' נינהו ויש בהן מעילה כל זמן שלא נשחטו אבל שלמים אין בהן מעילה כדדרשינן [תו"כ ויקרא פרק כ] קדשי ה' [ויקרא ה] קדשים המיוחדים לשם יצאו קדשים קלים שאין מיוחדים לשם ומיהו אינם ממונו דמיקדש מיהא קדשי ולא קרינא בהו בכל אשר ימלא לו [דברים כא] ואפילו אם נשחטו שיכול לאכלן אינם שלו כדתנן בפ"ג דקדושין [דף נב:] המקדש בחלקו בין בקדשי קדשים בין בקדשים קלים אינה מקודשת דמשלחן גבוה קא זכו. ומשני בקדשים קלים ומחיים להוי ממונו לרבי יוסי הגלילי ומיהו לאחר שחיטה לא כדאמרינן בפרק ראשון דב"ק [דף יב:] כי אמר ר' יוסי הגלילי מחיים אבל לאחר שחיטה דכי קא זכו משלחן גבוה קא זכו לא אמר: **דאמר ממון בעלים הם.** לכל דבר אף לקדש את האשה: **ומעלה מעל בה'.** וכתב בעמיתו בפקדון וגו' וכתב בה ונשבע על שקר וחזר והודה והביא את אשמו: **לרבות קדשים קלים.** להתחייב עליהם אשם גזילות אם כפר בהן ונשבע והודה כשאר גזל ממון שהרי ממונו הן שהבשר והעור שלו ואין לגבות בהן אלא לאמורים ולכהן חזה ושוק. ובה' ובעמיתו קדשים דהיינו שלמים שהאמורים לשם הבשר לבעלים. והן מעילה דהכא אינו אלא לשון שינוי וכן הוא אומר (דה"ב כו) וימעל בה' אלהיו וכן בסוטה הוא אומר (במדבר ה) אם איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל בתורת כהנים [ויקרא פרשה יא] דהא מעילה ממש ליכא בשלמים כדפרישית דממעטינן להו בתורת כהנים מדכתיב קדשי ה' בנהנה מן ההקדש גבי מעילה: **דלאו כרשותיה.** דאב קיימא: **רועה באפר.** דהוי מוחזק מיבעיא: **מה רועה באפר שבחא דממילא.** מעשב השדה:

עין משפט נר מצוה

מד א מיי' פ"ג מהל' נחלות הלכה ג סמג עשין לו טוש"ע ח"מ סימן רמח סעיף ה:

מה ב מיי' שם הלכה ג ופי' כתשגות וכמ"מ טוש"ע שם סעיף ד:

מו ג מיי' שם סל' ג טוש"ע שם סעיף ה:

מז ד מיי' פ"ה מהל' אישות הלכה ו:

תורה אור השלם

1 וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת בִּנְיָמִן אָחִיו בֶּן אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יְחֹנְךָ בְּנִי׃

בראשית מג כט

וְאֶת בִּנְיָמִן אָחִי יוֹסֵף לֹא שִׁלַּח יַעֲקֹב אֶת אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן יִקְרָאנוּ אָסוֹן׃

בראשית מב ד

2 וְשֵׁם אִשֶּׁת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת לֵוִי אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם וַתֵּלֶד לְעַמְרָם אֶת אַהֲרֹן וְאֶת מֹשֶׁה וְאֶת מִרְיָם אֲחֹתָם׃

במדבר כו נט

3 וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לָבָן שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה אֶל מְקוֹמִי וְלְאַרְצִי׃

בראשית ל כה

4 וְהָיָה בֵית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לַהֶבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם וְלֹא יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְיָ דִּבֵּר׃

עובדיה א יח

5 וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד הָעֶרֶב לִמָּחֳרָתָם וְלֹא נִמְלְטוּ מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ נַעַר אֲשֶׁר רָכְבוּ עַל הַגְּמַלִּים וַיָּנוּסוּ׃

שמואל א ל יז

6 בִּלְכָתוֹ אֶל צִיקְלַג נָפְלוּ עָלָיו מִמְּנַשֶּׁה עֶדְנָה וְיוֹזָבָד וִידִיעֲאֵל וּמִיכָאֵל וְיוֹזָבָד וְאֲלִיהוּא וְצִלְתַּי רָאשֵׁי הָאֲלָפִים אֲשֶׁר לִמְנַשֶּׁה׃

דברי הימים א יב כא

7 וּמֵהֶם מִן בְּנֵי שִׁמְעוֹן הָלְכוּ לְהַר שֵׂעִיר אֲנָשִׁים חֲמֵשׁ מֵאוֹת וּפְלַטְיָה וּנְעַרְיָה וְרָפָיָה וְעֻזִּיאֵל בְּנֵי יִשְׁעִי בְּרֹאשָׁם׃ וַיִּכּוּ אֶת שְׁאֵרִית הַפְּלֵטָה לַעֲמָלֵק וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃

דברי הימים א ד מב-מג

8 וְאֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבוֹתָם וָעֹפֶר וְיִשְׁעִי וְאֲלִיאֵל וְעַזְרִיאֵל וִירִמְיָה וְהוֹדַוְיָה וְיַחְדִּיאֵל אַנְשִׁים גִּבּוֹרֵי חַיִל אַנְשֵׁי שֵׁמוֹת רָאשִׁים לְבֵית אֲבוֹתָם׃

דברי הימים א ה כד

9 נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּיְיָ וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ בְתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת עֲמִיתוֹ׃

ויקרא ה כא

מוסף רש"י

זו יוכבד. שהשלימה מעון בכלעקמן לעיר (סוטה יב.). בין החומות. בכלעקמן לעיר (בראשית מו טז). אשר ילדה. קרא ימיה הוא הסא כבר מעיב בא לוי (לעיל קב.). ואין הבכור נוטל בראוי בבמוחזק. בנכסים שלא היה אביהן מוחזק בשעת מיתתו, אבל לאחיין היו ליטול לו בירושה ויפלו להן לאחר זמן, אין הבכור נוטל פי שנים בהן (בכורות נא.). ומעלה מעל בה'. וכתב בעמיתו, גבי שבועת הפקדון מיכו (ב"ק יב.). לרבות קדשים קלים. להתחייב עליהם קרבן שבועה, אע"ג דאין נשבעין על הקדשים והנשבע עליהם והודה אינו מביא אשם של שבועת הפקדון, דוכתא בעמיתו כתיב, הני מיתרבו להו מבה', וכתב בעמיתו נמי קרינא בהו לפי שהן ממונו (קדושין נב:) אשם הפקדון בהמת שלמים אבל חכרו וכפר בה ונשבע והודה, משלם קרן וחומש ואשם (ב"ק יב.) זבחים קיד. בכורות נ. חמורה ח.) דקרינא ביה בה' ונעמיתו, דכתיב ומעלה מעל בה' וכתב בעמיתו ישלם, ושלמים יש בהם לה' ונעמיתו (בכורות נב.). שהן ממונו בעלים. דקרינא ביה וכתב בעמיתו (זבחים קיד. חמורה ח.) שהן ממונו של מכירו וקרינן ביה בה' וכתב, בעמיתו וכתב (ב"ק יב.).

הגהות הב"ח

(א) רש"ב"ם ד"ה נוטל פי שנים מזרוע כו': (ב) ד"ה ראוי וכו' לא זכה בהן אביהן:

רבינו גרשום

ואת בנימין אחי יוסף. א"כ היו להו טפי מן שבעים: אמר ליה מרגלית היתה בידי. כלומר טעם יפה שבידי: ואתה רוצה לאבדה ממני. מידי כלומר אתה רוצה שאומר לך ודעדוהו הכל: איתיביה ויכם דוד. לאדומיים מהנשף ועד הערב אלמא דביד יהודה נמי נפלו. נפלו עליו. ונתחברו לדוד ממנשה דהוו ליה מיוסף ומשום הכי נצחום: אשר לעמלק. ועמלק מעשו היה דכתיב ותלד לאליפז את עמלק: בכור כהן שהניח להן אביהן מתנות הללו בכור נוטל פי שנים משום דכל אשר ימצא לו בשעת מיתתו אמרינן דיטול וכשהשביחו נכסי לאחר מיתת אביהן שהוא התחיל להשביח כגון הניח להן אביהן פרה מוחכרת ששכרה אביהן לאחד לשנה בדמים קצובין. או מושכרת ששכרה לאחד שיתן לו מחצית השכר למחצה או לשליש או לרביע או שהניח להן אביהן באפר לרעות וילדה נוטל בכור באותו שבח פי שנים דדמי כמו שהשביחה ברשות אביהם אבל השביחום היתומים לאחר מיתת אביהן כגון שבנו בתים או נטעו כרמים אין נוטל פי שנים בהם: במבירי כהונה ולויה עסקי' שהיה לאבי' אוהבים מכירים שיהו שולחין לו מתנותיהם. ולא לאחרים והכי נמי מתנות לויה כגון מעשרו' ללוי מוסרן: ודאשתחיט הבהמה בחיי אבוהון ולא הספיק ליטול עד שמת. כמי שהורמו דמי. כבאו ליד אביו דמי דמכירין הן ומוחזק הוא ולא ראוי. ובמוקדשין אמאי נוטל פי שנים הא לאו דידיה דבר הקדש הוא: הכא בקדשים קלים עסקינן ואליבא דר' יוסי הגלילי דאמר ממון בעלים הן. במס' קדושין לקדש בהן אשה דתניא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו שאם גנב מאחד מעשר או בכור אם נהנה מהם חייב קרבן מעילה לגבוה דכתיב ומעלה מעל בה' ואם כפר לו והודה ונשבע מביא אשם גזילות דכתיב וכחש בעמיתו ממון בעלים הוא ומשום הכי הבכור נוטל פי שנים: רועה

אף מוחכרת ומושכרת כשבחא דממילא. קמייתי דלין מעלין לה היתומים מזונות. ואם תאמר ליתי רועה באפר ואמא ידענא דהוא הדין למוחכרת ומושכרת היכא דלא מחסרי מזוני ול"ל למיתני מוחכרת ומושכרת כלל דאיצטריך תו רועה באפר ללמד עליהם דבדלא חסרי מזונות מיירי איצטריך סד"א כל מוחכרת ומושכרת לא שבחא דממילא הוא אלא ע"י בני אדם שמורשין בה ועובדין בה ולא ליסקוה בה בכור פי שנים קמ"ל דיון היתומין עצמן אין מורשין בהן ואין טורחין בהן אלא אחרים שבחא דממילא חשבינן לה היכא דאין מעלין לה מזונות: הכי גרסינן **מני רבי היא.** ולא גרסינן ומני דלא קמהדר אמילוגא דלעיל כלל אלא מילתא באפי נפשה היא דקבעי גמרא: **מני.** הך ברייתא דקתני דנוטל בכור בשבח שבשבחו נכסים ממילא לאחר מיתת אביהן רבי היא: **בשבח שבשבחו.** ממילא אבל כשהשביחו יורשין הכל מודים דאינו נוטל פי שנים: **ירשו שטר חוב.** היינו מלוה בשטר בכור נוטל פי שנים דכיון דמוחזק בשטר ועל פי השטר גובין את המלוה הרי הוא כאילו השטר השביח דהיינו נכסים שבשבחו ממילא. ומיהו אליבא דרבנן אינו נוטל פי שנים ומסקנא דמילתיה דרבי היא והכי מוכח לקמן בשמעתין [ע"ג]. [6]ודוקא מלוה בשטר אבל מלוה על פה ואפי' בעדים כיון דליכא שטרא ומאי למטען פרעתיה לך דהמלוה את חבירו בעדים אין צריך לפרעו בעדים [לקמן קא.] אפי' רבי מודה דלא שקיל פי שנים דהא אין מוחזקין ממוב זה כלל דנימא הנכסים שבאו מעצמן: **יצא עליהן שטר חוב.** שחייב אביהם לאחרים. מילתא באפי נפשה היא ודברי הכל ואפי' בלא ירשו שטר חוב מיירי: **בכור נותן פי שנים.** כי היכי דנוטל פי שנים שאותן נכסים נשתעבדו כולן למלוה: **ואם אמר איני נוטל.** פי שנים מכל ירושת אבי שהרייני מוחל חלק בכורה ואטול חלק כפשוט ולפיכך לא אשלם למלוה פי שנים אלא כנגד מה שאני נוטל רשאי וכשתובעו זה המלוה לדין אין בית דין יכולין לכופו לפרוע אלא כנגד חלק פשיטותו. ונפקא מינה שצריך זה המלוה לתבוע את אחיו של זה לדין ואם אין יכול לכופם מפסיד או אם הלכו למדינת הים אין מורידין לבע"ח בקרקע עד דשמעו ב"ד טענת האחין דמה ידעינן איזה טענה יש להן דשמא יטענו פרענו או שטר פרוע הוא דסלקא דעתך [6] כיון דבכור הוא זכי ליה רחמנא פי שנים ואינו יכול לומר איני חפץ שיהיו שלי דבעל כרחו הרי הן שלו דמשעה שמת אביו ירש פי שנים עד שיפקירם או עד שימכרם או יתנם לאחרים וצריך להגבות זה המלוה כנגד פי שנים קא משמע לן דבעל כרחו לא זכי ליה רחמנא דכתב לתת לו כעין מתנה אם ירצה לקבלה ואם ימחה שלא לקבל אין מזכין לו לאדם בעל כרחו דלא קרייה רחמנא ירושה אלא מתנה אבל מחלק פשיטותו אינו יכול לומר כן שהרי יורש הוא בעל כרחו. ויש מפרשין ואם אמר איני נוטל בשטר חוב שיש לאחרים פי שנים וגם איני נותן בשטר חוב היולא עליו פי שנים רשאי ושיעבוד גמור הוא שהרי השטר היולא על אביהן אינו דינו לגבות משטר שיש לאביהן על אחרים דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבעל חוב אלא ממקרקעי הוא דקנבי הלכך אע"ג שמחל חלק בכורה מן השטרות של אביו כיון דבקרקעות הוא נוטל פי שנים חייב להחזיר למלוה פי שנים: **מאי טעמייהו דרבנן.** דאפי' בשבחא דממילא לא שקיל חלק בכורה: **עד דמטיא לידיה.** דנותן ואינו יכול ליתנה לאחרים דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם: **מקיש חלק בכורה לחלק פשוט.** דפי שנים היינו שני חלקים חלק פשוט וחלק בכורה והזכירם בתיבה אחת דהוה מצי למכתב חלק אחד על אחיו: **מה חלק פשוט אע"ג דלא מטא לידיה.** דכל דאוי שבעולם הכי יורש מאביו דהא לא מיקריא ירושה מתנה דנימא אינו נוטל חלק פשוט אלא במוחזק אף חלק בכורה נמי. ומיהו דאוי גמור כגון שהשביחו יתומים לא שקיל פי שנים דלהכי אהני בכל אשר ימצא לו [דברים כא]: **אחד מארבע.** שני חלקים יטול במקום אחד בכור חלק אחד ונוטל במקום אחד. ונפקא מינה דכל מקום שנפל לו הגורל לחלק פשוט יטול שם בלא גורל חלק בכורה ואם הן שני אחין ושלש שדות לא יפילו שלשה גורלות שנים לבכור ואחד לפשוט שהרי אם יפול חלק הפשוט בשדה האמצעי לא יזכה בו דאם כן נמצא נוטל הבכור בשני מקומות אלא שני גורלות יפילו ויטילום על שני שדות החיצונות ואיזה שיעלה לבכור יקח ויטול גם האמצעי שאצלו עמו. ורבי איבא למימר דהך סברא נמי דחד מצרא נפקא ליה מהיקשא: **שאם אמר איני נוטל כו'.** ורבנן נמי תרתי שמעת מינה מדכתיב לתת שמעינן דמתנה קרייה רחמנא ואינו יכול ליתן עד דאתיא לידיה דנותן ומדכתיב לו שמעינן דלא זכה בה בכור עד שתבא לידו שאם אמר איני נוטל רשאי: **שאם אמר איני נוטל ואיני נותן.** האי איני נותן לאו דוקא נקט ליה הכא דהא מקרא לא יליפינן ליה אלא מסברא דכיון דאין נוטל ודאי לא יתן וה"פ ההוא שאם אמר איני נוטל לפי שאיני רואה ליתן רשאי ואורחא דמילתא נקט שאין אדם רגיל לומר איני נוטל אלא מפני שצריך להחזיר מה שהוא נוטל לאחרים דמה לו ולצרה ליטול כדי ליתן: **דיקלא.** קטן הניח להן אביהן: **ואלים.** שנתעבה אחרי כן. וכן הניח להן ארעא ומקקא אחרי כן שירטון וזבל ונתייפתה בכך: **דב"ע.** רבי ורבנן: **דשקיל.** דעדיין שמו עליו: **כחפורה.** שחת הניח להן ונעשו אחרי כן שובלי וכן שלופפי דקלים שהפריחו פירות ונעשו אחרי כן תמרים בכי האי גוונא [ב] שבחא דממילא פליגי: **ומר סבר.** רבנן: **אישתני.** העשב להיות חטין והפרחים להיות תמרים דהוי דבר אחר ושם אחר: **עשה.** הדיין כדברי רבי: **עשה.** ולא נאמר טעה בדבר משנה חוזר:

מספקא

אף מוחכרת ומושכרת שבחא דממילא קא אתי דלא חסרי בה מזוני מני ר' היא דתניא [6]א אין בכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן [ב]רבי אומר אומר אני בכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן אבל לא בשבח שהשביחו יתומים לאחר מיתת אביהן ירשו שטר חוב בכור נוטל פי שנים [ב]יצא עליהן שטר חוב בכור נותן פי שנים ואם אמר איני נותן ואיני נוטל רשאי מאי טעמייהו דרבנן אמר קרא [1]לתת לו פי שנים [ג]מתנה קרייה רחמנא מה מתנה עד דמטיא לידיה אף חלק בכורה עד דמטיא לידיה ורבי אומר אמר קרא פי שנים מקיש חלק בכורה לחלק פשוט מה חלק פשוט אע"ג דלא מטא לידיה אף חלק בכורה אע"ג דלא מטא לידיה ורבנן נמי הכתיב פי שנים ההוא [2]למיתבא ליה [ד]אחד מצרא ורבי נמי הכתיב לתת לו ההוא שאם אמר איני נוטל ואיני נותן רשאי א"ר פפא [ה]דיקלא ואלים ארעא ואסיק שירטון דכ"ע לא פליגי דשקיל כי פליגי בחפורה והוה שובלי שלופפי והוו תמרי דמ"ם שבחא דממילא ומר סבר [ו]אישתני: אמר רבה בר חנא אמר ר' חייא עשה כדברי רבי עשה כדברי חכמים עשה

מספקא

אף מוחכרת ומושכרת דלא חסרי בה מזוני. ות"ת אדתנא אבל נמי בתים ליפלוג וליתני בדידה במוחכרת ומושכרת גופה בד"א דלא חסרי מזוני אבל חסרי מזוני אין הבכור נוטל פי שנים ויש לומר דהוה אמינא במוחכרת ומושכרת גופה דחסרי בה מזוני דוקא אין הבכור נוטל פי שנים משום דהוי רואי גמור דאין השבח על גוף הפרה אבל בנו בתים ונטעו כרמים שהשבח על גוף הקרקע אימא שאין זה רואי ויטול פי שנים קא משמע לן: **ואם אמר איני נוטל ואיני נותן רשאי.** אומר ר"י דנפקא מינה אם היתומין קטנים דיכול לומר הבכור איני נוטל פי שנים ושאר הקרקע לפני היתומין ולא יטול מהן דאין מזקקין לנכסי יתומין אלא אם כן רבית אוכלת בהן ולקמן מפיק מלתא לו שיכול למחול לו בכורתו משום דעדיין לא אתיא לידיה ואפילו בלא קנין כדמשמע לקמן [ג] דאמר דויתר בכל הנכסים דמדאחיל בהא אחיל בהא אבל חלק פשיטות לא יוכל למחול ולסלק עצמו באמירה בעלמא אם לא על ידי קנין וכיון מס מפרש דאם אמר כשיגיא עליו שטר חוב על הבכור עצמו ולא על האחין איני נוטל ואיני נותן רשאי ומפסיד בעל חוב ואין לו על היתומין כלום דלאו בעל דברים דידהו הוא ולא הוי דומיא דרשאי דאיירי דיגא על כולן שטר חוב:

מספקא

מסורת הש"ס

[6]) [תוספ' בכורות פ"ו], [ב) [עיין תוס' כתובות לב. בד"ה רבי וכו'], [ג) [בכורות נב:], [ד) [נעיל יב:], [ה) [לקמן קלה:].

תורה אור השלם

[1] בי את הבכר בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אנו לו משפט הבכרה: דברים כא יז

גליון הש"ם

רשב"ם ד"ה ירשו כו' ודוקא מלוה בשטר. עי' לקמן דף קמה ע"ב תוס' ד"ה ואין [הבכור] ובמהרש"א שם:

הגהות הב"ח

(6) רשב"ם ד"ה ואם אמר וכו' דסלקא דעתך אמינא כיון: (ב) ד"ה בתפורה וכו' כי האי גוונא פליגי כל"ל ומיהיה שבחא דממילא נמתק: (ג) תוס' ד"ה ואם וכו' לקמן. ע"ב בדף קכו ע"ב:

מוסף רש"י

בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהם. דהוי ליה לאו ואין הבכור נוטל הבכורה בלאו, דכתיב בכל אשר ימצא לו [דברים כא], אחד מצרא. שני חלקין שהבכור נוטל, אחד משום בכורה ואחד משום פשיטות, והבינן ליה אחד מצרא זו אבל זו, שהרי שניהן חלקו הן והרי הן כחלק אחד (לעיל יב:).

עין משפט נר מצוה

מח א מיי' פ"ג מהל' גזלה הלכה ד סמג עשין לו טוש"ע מ"מ סי' רעח סעיף ו:

מט ב טוש"ע שם ס"י: נ ג מיי' שם הל' ח ופי"ב מהל' שכנים הל' ב סמג שם טוש"ע מ"מ סי' קצד סעיף ב:

נא ד ה מיי' פ"ג מהל' גזלה הלכה ד סמג עשין לו טוש"ע מ"מ סי' רעח סעיף ו:

רבינו גרשום

מני. ברייתא זו דקתני הניח להם אביהם פרה וכו' דנוטל פי שנים: ר' היא דתנן אין הבכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן. אפי' שבחו מאליהם דכל אשר ימצא לו בעינן: רבי אומר הבכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן. הואיל דשבחא ממילא קא אתי והכי נמי קתני ברייתא: ירשו שטר חוב. שהיה אחד חייב לאביהן: בכור נוטל פי שנים. משום דמלוה בשטר קלא אית ליה ומשום דמחזקין בשטר כמאן דגביא דמי: והואיל דנוטל פי שנים בשטר חוב. פורע נמי פי שנים בחוב שמתחייב אביו בשטר (כולו). ואם אמר כו': מאי טעמא דרבנן. ת"ק דרבי: עד דמטיא לידיה. דנותן לא מצי יהיב ליה לאחריני. אף חלק בכורה עד דמטיא לידא ראבא לא מצי שקיל פי שנים: מקיש חלק בכורתו לחלק פשוט מה חלק פשוט אע"ג דלא מטא לידיה. ראבא אלא ראוי לו אפי' הכי שקיל דפשוט נוטל בראוי כבמוחזק. אף חלק בכורה נמי שקיל בשבחא דממילא אע"ג דלא מטי לידיה: ורבנן נמי הכתיב פי שנים. אמאי לא דרשי כרבי. ההוא דיהבינן ליה לבכור פי שנים: אחד מצרא. במקום אחד נחלין לו חלק בכורתו סמוך לחלק פשוט שיהו ניכרים שהב' חלקים במקום אחד: דיקלא ואלים. שהי' קטן כשמת ושוב נתגדל. והכי נמי ארעא ומסקה שירטון. שנזדבלה מאליה שהרוח הפריח שם זבל משדות אחרות או הקשין שהיו שם בלו ונעשו זבל: כולי עלמא לא פליגי. דשקיל משום דכל אשר ימצא לו קרינן ביה: כי פליגי בחפירי והוי שובלי. שהניח להם אביהם חזיז ונתגדלו עד שנעשו שבלים. והכי נמי שלפופי והוו תמרי. שהניח להן אביהן תמרים מפריחין במקצתן ונעשים גדולים: דמר סבר. רבי שבחא ממילא אתי וכל אשר ימצא לו קרינן ביה: ומר סבר אשתני. מכמות שהניח להם אביהם ולא שקיל: